

NOTITIE

RAAP-NOTITIE 5105

Plangebied rioleringswerkzaamheden Berltsum

Gemeente Menameradiel
Archeologisch vooronderzoek: een
proefsleuvenonderzoek

RAAP

Archeologisch Adviesbureau

CULTUURHISTORIE

6250 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1650 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: Bureau Schmidt

Titel: Plangebied rioleringswerkzaamheden Berltsum, gemeente Menameradiel;
archeologisch vooronderzoek: een proefsleuvenonderzoek

Status: eindversie

Datum: 15 juni 2015

Auteur: drs. H.W. Veenstra

Projectcode: MERIO2

Bestandsnaam: NO5105_MERIO2.docx

Projectleider: drs. H.W. Veenstra

Projectmedewerkers: E.J.M. van der Zwet & T.M. Perger

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: nog niet bekend

ARCHIS-waarnemingsnummer: nog niet verleend

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 66247

Autorisatie: drs. J.Y. Huis in 't Veld

Bevoegde overheid: gemeente Menameradiel

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2015

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

1 Inleiding

1.1 Administratieve gegevens

- *type onderzoek*: een proefsleuvenonderzoek
- *bevoegde overheid*: gemeente Menameradiel
- *onderzoekskader*: een omgevingsvergunningsaanvraag
- *datum veldonderzoek*: 14 en 15 april 2015
- *locatie*:
 - *ligging*: het proefsleuvenonderzoek heeft plaatsgevonden binnen de bebouwde kom van Berltsum, ter hoogte van de Mulseleane en de Ir. C.M. van der Slikkeleane (zie figuur 1).
 - *plaats*: Berltsum
 - *gemeente*: Menameradiel
 - *provincie*: Fryslân
 - *kaartblad topografische kaart van Nederland, schaal 1:25.000*: 5H
 - *coördinaten (X/Y)*: sleuf 1: 172.469/583.976
sleuf 2: 172.599/583.975
sleuf 3: 172.859/584.110
- *ARCHIS-vondstmeldingsnummer*: nog niet bekend (ARCHIS-invoer was ten tijde van de rapportage niet mogelijk).
- *ARCHIS-waarnemingsnummer*: nog niet verleend
- *ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer*: 66247
- *documentatie*: de documentatie van het project wordt bij RAAP bewaard onder de projectcode MERIO2 en wordt binnen een termijn van twee jaar overgedragen aan het Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis. De digitale documentatie wordt ook gedeponeerd bij het nationale digitale archeologische archief ARCHIS.

1.2 Aanleiding en doelstelling

In opdracht van de gemeente Menameradiel zal ter hoogte van de Mulseleane, de Ir. C.M. van der Slikkeleane, de Bitgumerdyk en de Bildtdyk een gescheiden riool worden aangelegd, bestaande uit een vuilwaterriool (DWA) en een regenwaterriool (HWA). Tijdens het inventariserend booronderzoek zijn in het riooltracé archeologische resten aangetroffen (zie Van Hoof, 2015) die bij de aanleg van het riool zullen worden verstoord. Om de aard, datering en conserveringstoestand van deze archeologische resten nader te bepalen, is geadviseerd om voorafgaand aan de rioleringswerkzaamheden enkele kleine proefsleuven te graven. De onderhavige rapportage betreft de resultaten van dit proefsleuvenonderzoek. Het onderzoek is uitgevoerd ten behoeve van de omgevingsvergunning. Voorafgaand aan het onderzoek is, conform de KNA, een Programma van Eisen (PvE) opgesteld (Van Beek, 2015). Dit PvE diende als leidraad voor het onderzoek. Voor meer archeologische en historische informatie wordt daarnaast verwezen naar het bureauonderzoek in Van Hoof (2015).

1.3 Onderzoeksvragen

In het PvE (Van Beek, 2015) zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd waarop, voor zover mogelijk, antwoord moet worden gegeven:

1. Is sprake van archeologische lagen?
2. Zo ja, wat is de aard ervan (terplagen, dijklichaam)? In hoeverre zijn de lagen aangetast ten gevolge van jongere ingrepen?
3. Indien sprake is van terplagen of een dijklichaam zijn er dan aanwijzingen voor fasering in de opbouw? Zo ja, waar blijkt dat uit?
4. Zijn er aanwijzingen voor verschillende bewonings- of gebruiksfasen? Welke archeologische perioden zijn vertegenwoordigd?
5. Zo nee, kan er een verklaring worden gegeven over het ontstaan van deze lagen?
6. Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig en welke typen artefacten?

1.4 Randvoorwaarden

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; <http://www.sikb.nl>), geldt in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden.

Archeologische perioden			
Tijdperk		Datering	
Recente tijd			
Nieuwe tijd	C	1945	
	B	1850	
	A	1650	
Middeleeuwen	Laat B	1500	
	Laat A	1250	
	Vroeg	D: Ottoonse tijd	1050
		C: Karolingische tijd	900
		B: Merovingische tijd	725
		A: Volksverhuizingstijd	525
			450
Romeinse tijd	Laat	270	
	Midden	70 na Chr.	
	Vroeg	15 voor Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	250
		Midden	500
		Vroeg	800
	Bronstijd	Laat	1100
		Midden	1800
		Vroeg	2000
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850
		Midden	4200
		Vroeg	4900/5300
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450
		Midden	8640
		Vroeg	9700
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	12.500
		Jong B	16.000
		Jong A	35.000
		Midden	250.000
		Oud	

tabel1_standaard_Archeologisch_RAAP_2014

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

2 Veldonderzoek

2.1 Methode

Tijdens het veldwerk zijn de veldwerkmethoden uit het PvE (Van Beek, 2015) gehanteerd, voor zover relevant en praktisch uitvoerbaar.

In het plangebied waren vier kleine proefsleuven gepland (zie figuren 1 en 2). In overleg met de gemeente is tijdens het veldwerk besloten om proefsleuf 4, die ter hoogte van de kruising Slikkeleane-Bitgumerdyk was gepland, niet aan te leggen. Dit in verband met de vele nutsvoorzieningen (waaronder middenspanning). Ook is enkele jaren geleden ter hoogte van de Bitgumerdyk een nieuw riool aangelegd, wat volgens de gemeente voor brede en diepe bodemverstoringen heeft gezorgd. Ook op een andere locatie op de Bitgumerdyk was het graven van een kleine proefsleuf daarom niet mogelijk. Sleuf 4 was vooral gepland om kans te maken een beeld te krijgen van de opbouw van de voormalige dijk ter hoogte van de Bitgumerdyk.

De proefsleuven 1, 2 en 3 zijn wel aangelegd. Hierbij is eerst het wegdek verwijderd. Vervolgens zijn de sleuven met een kleine graafmachine verdiept tot net onder de geconstateerde archeologische lagen (zie figuur 3). De afmetingen van de proefsleuven zijn als volgt (zie figuur 2):

- proefsleuf 1: 2 x 4,5 m;
- proefsleuf 2: 1,75 x 5,6 m;
- proefsleuf 3 circa 1,55 x 3,6 m.

Het westprofiel van de sleuven is schoongemaakt (met een schep opgeschaafd), gefotografeerd, beschreven (conform NEN5104) en getekend. De locatie van de sleuven zijn met een RTK-GPS ingemeten, net als de hoogte van de profielpennen. Er is geen vlak aangelegd en er zijn geen vondsten verzameld. Er zijn geen monsters genomen ten behoeve van ecologisch of dateringsonderzoek.

2.2 Resultaten

2.2.1 Bodemopbouw

In de proefsleuven zijn onder de recente, verstoorde/opgebrachte toplaag (lichtgrijs tot donkerbruingrijs, zwak siltig, matig fijn zand en een laag met oude wegverharding) direct kwelderafzettingen (lichtblauwgrijze, sterk zandige klei met veel dunne zandlagen) aangetroffen. In proefsleuf 2 is de bovenste 0,2 m van de kwelderafzettingen gebioturbeerd. Het hoogste punt van deze afzettingen bevindt zich in proefsleuf 1 op circa 0,3 m +NAP.

2.2.2 Archeologie

In de proefsleuven is geen archeologische laag herkend, in de zin van een terplaag, laat-middeleeuwse ophoging of akkerlaag. Wel is een voormalige sloot gevonden, die tot in de kwelderafzettingen is ingegraven (zie figuren 3 en 4). De sloot heeft dezelfde oriëntatie als de huidige straten

(ongeveer west-oost). De sloot is in alle drie putten ongeveer haaks aangesneden. De sloot was ongeveer 1,25 m diep. In geen van de profielen is de sloot over de volledige breedte waargenomen. In de putten 1 en 3 betreft het de zuidelijke insteek en in put 2 de noordelijke insteek. Hoewel het niet mogelijk is om op basis van deze gegevens de daadwerkelijke breedte van de voormalige sloot vast stellen, zal deze minstens 4 m zijn geweest.

Het onderste deel van de sloot is waarschijnlijk op natuurlijke wijze dichtgeslibd (donkerbruin-grijze tot grijszwarte, sterk siltige tot sterk zandige, matig tot sterk humeuze klei, deels met schelpresten en/of zand- en kleilaagjes). Ook in de basis van de slootvulling zijn, vlak glas en Friese geeltjes gevonden (niet verzameld). Deze vondsten zijn in het verleden in de toen nog bestaande sloot gegooid. Het bovenste deel van de slootvulling bestaat uit gedempte grond (lichtgrijze tot grijsbruine, sterk siltige tot zwak zandige, humusarme tot matig humeuze klei en blauwgrijs tot geelgrijs, zwak siltig tot kleilig, matig fijn tot uiterst fijn zand met zandbrokken en baksteenpuin).

2.2.3 Interpretatie

Op historische en topografische kaarten is deze sloot niet afgebeeld. Op basis van het bestaande kaartmateriaal is het niet uitgesloten dat de sloot al in de 17e/18e eeuw is ontstaan, aangezien op de kaart van Schotanus à Sterringa uit 1694 ter hoogte van de huidige straten al een weg is afgebeeld, geflankeerd door akkers (en boomgaarden?; zie <http://www.frieslandopdekaart.nl>). De sloot kan echter ook later zijn gegraven. Op basis van de in de slootvulling aangetroffen fragmenten vlak glas is de sloot waarschijnlijk te dateren in de 19e of 20e eeuw. Het moment van dempen is evenmin scherp te dateren. De sloot kan omstreeks 1899 zijn gedempt als een spoorlijn ter hoogte van deze weg in gebruik wordt genomen (zie <http://www.railromantiek.nl/p-ns-mpa-beetg.htm>). Het kan ook rond 1930 zijn gebeurd als de weg deels als verhard wordt aangegeven op een topografische kaart (zie <http://watwaswaar.nl>) of rond 1960 als de spoorlijn wordt opgeheven en opgeruimd. Het is evenmin uitgesloten dat de sloot nog later is gedempt.

Zowel in sleuf 2 als in sleuf 3 is direct naast de insteek van de sloot een (sub)recente, aangepunte, houten paal aangetroffen (niet verzameld). Het betreft in beide gevallen het onderste deel van een rechtopstaande, ronde, aangepunte, houten paal met een diameter van 10 cm. Mogelijk gaat het om beschoeiingspalen.

3 Samenvatting

In de proefsleuven zijn onder een verstoorde toplaag direct kwelderafzettingen aangetroffen. Er is dus geen archeologische laag herkend, in de zin van een terplaag, laat-middeleeuwse ophoging of akkerlaag. Wel is een voormalige sloot herkend die tot in de kwelderafzettingen is ingegraven. Deze sloot dateert mogelijk uit de 19e of 20e eeuw. Direct naast de sloot is zowel in proefsleuf 2 als in proefsleuf 3 een aangepunte houten paal aangetroffen. Mogelijk gaat het om beschoeiingspalen. De conclusie is dat in de proefsleuven geen relevante archeologische gegevens zijn gevonden.

3.1 Conclusies

Hieronder worden de conclusies gegeven in de vorm van de antwoorden op de specifieke onderzoeksvragen (zie § 1.3) uit het PvE (Van Beek, 2015).

1. *Is sprake van archeologische lagen?*

Er is geen sprake van archeologische lagen in de zin van terplagen, laat-middeleeuwse ophogingen of akkerlagen. Wel is een voormalige sloot gevonden.

2. *Zo ja, wat is de aard ervan (terplagen, dijklichaam)? In hoeverre zijn de lagen aangetast ten gevolge van jongere ingrepen?*

Niet van toepassing.

3. *Indien sprake is van terplagen of een dijklichaam zijn er dan aanwijzingen voor fasering in de opbouw? Zo ja, waar blijkt dat uit?*

Niet van toepassing.

4. *Zijn er aanwijzingen voor verschillende bewonings- of gebruiksfasen? Welke archeologische perioden zijn vertegenwoordigd?*

Niet van toepassing.

5. *Zo nee, kan er een verklaring worden gegeven over het ontstaan van deze lagen?*

De tijdens eerder onderzoek uitgevoerde boringen zijn waarschijnlijk in de slootvulling en -demping gezet.

6. *Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig en welke typen artefacten?*

In de slootvulling zijn fragmenten (sub)recent vlak glas en baksteenpuin (o.a. Friese geeltjes) aangetroffen die waarschijnlijk uit 19e of 20e eeuw dateren.

3.2 Aanbevelingen

Aangezien het proefsleuvenonderzoek geen relevante archeologische gegevens heeft opgeleverd, wordt het archeologisch laten begeleiden van het riooltracé in de Mulseleane en de Ir. C.M. van der Slikkeleane niet als zinvol beoordeeld.

Proefsleuf 4 (in de Bitgumerdyk) kon niet worden aangelegd als gevolg van de vele nutsvoorzieningen ter plekke. Gezien de vermoedelijk grote mate van verstoring in de Bitgumerdyk en Bildtdyk als gevolg van de genoemde nutsvoorzieningen, het al aanwezige (recent aangelegde) riool, en het feit dat tijdens het graven van de nieuwe rioolsleuf gebruik zal worden gemaakt van een mobiele damwand (waardoor eventuele profielinformatie niet zichtbaar is), wordt ook in deze straten verder archeologisch onderzoek niet zinvol geacht. De geplande bodemingrepen kunnen hier vanuit archeologisch oogpunt dan ook zonder bezwaar worden uitgevoerd.

De aanbevelingen uit Van Hoof (2015) die gelden voor de overige tracédelen blijven van kracht.

Wanneer bij de werkzaamheden toch archeologische resten worden aangetroffen, moet hiervan direct melding worden gemaakt bij de gemeente. Dit is een wettelijke verplichting.

Contactpersoon RAAP: drs. H.W. Veenstra (0512-589140).

Literatuur

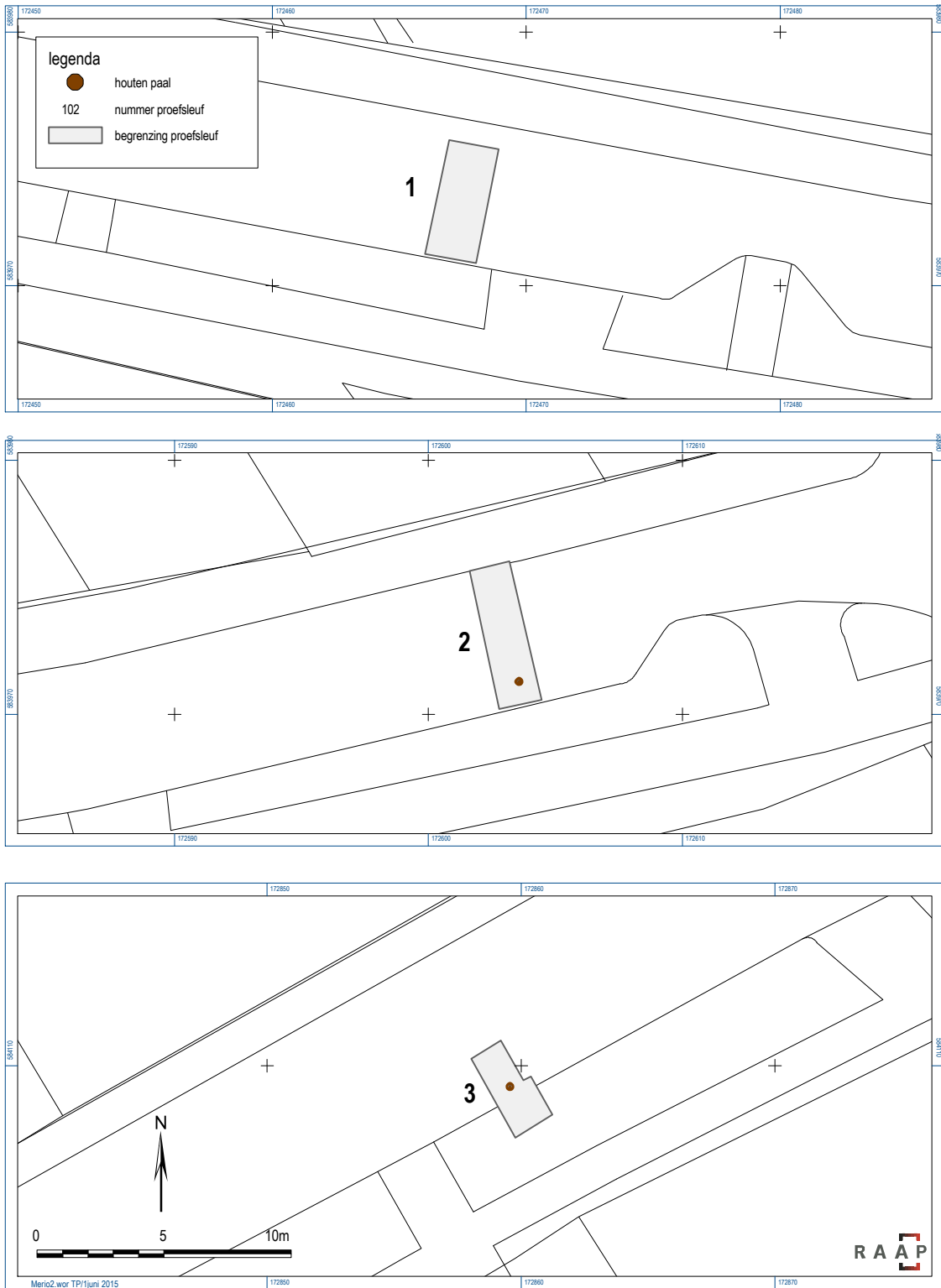
- Beek, J.L. van**, 2015. Programma van Eisen Archeologische proefsleuven Rioleringswerkzaamheden in Berltsum, gemeente Menameradiel. *RAAP-PvE* 1458. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Hoof, B. van**, 2015. Rioleringswerkzaamheden in Berltsum, gemeente Menameradiel; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek. *RAAP-notitie* 4989. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.

Overzicht van figuren en tabellen

- Figuur 1.** Ligging geplande proefsleuven 1 tot en met 4; inzet: ligging in Nederland (ster).
- Figuur 2.** Daadwerkelijke ligging en omvang van de proefsleuven 1, 2 en 3.
- Figuur 3.** Proefsleuf 1 in aanleg met zuidelijke insteek sloot zichtbaar in westprofiel.
- Figuur 4.** Opname noordelijke insteek sloot in westprofiel proefsleuf 2.
- Tabel 1.** Archeologische tijdschaal.

Figuur 1. Ligging van de geplande proefsleuven 1 tot en met 4; inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Daadwerkelijke ligging en omvang proefsleuven 1, 2 en 3.

Figuur 3. Proefsleuf 1 in aanleg met zuidelijke insteek sloot zichtbaar in westprofiel.

Figuur 4. Opname noordelijke insteek sloot in westprofiel proefsleuf 2.